

М.В. Хададова
викладач кафедри всесвітньої історії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Єврейське та польське месіанство XVIII–XIX ст.

Стаття присвячена питанням виникнення та порівнянню ідей єврейського та польського месіанства в XVIII–XIX ст.

Статья посвящена вопросам возникновения и сравнительной характеристике идей еврейского и польского мессиианства в XVIII–XIX веках.

The article is devoted to the issues of the origin and comparative characteristics of the ideas of the Jewish and Polish messianism in the XVIII–XIXth centuries.

Одним з основних принципів іудаїзму є віра в прихід Месії, який має принести повне фізичне та духовне звільнення єврейського народу зокрема та й всього людства в цілому. Протягом століть склався і образ Спасителя людства, що походив виключно із іудейського середовища. А саме месіанство сприймалося як національне покликання євреїв та лягло в основу їх історичної самосвідомості. Однак, ідея месіанства була притаманна і полякам. При цьому місія покладалась не на окрему людину, а на цілу державу. Польща, що втратила цілісність та власну державність, своїми стражданнями мала спокутувати гріхи людства.

Згідно уявлень євреїв, Мешиах (Месія) був людиною, народженою звичайними людьми. Це, в свою чергу, сприяло тому, що в єврейському середовищі періодично з'являлись особи, що проголошували себе Месіями. Їх підтримували послідовники, зокрема і в польських та українських землях. А ортодоксальне іудейське духовенство оголошувало останніх еретиками.

Одним із найпоширеніших стало саббатіанство – еретичний напрям, що виник у 1665 році. Його лідер Саббатай Цві (Шабатуй Цві) проголосив себе Месією. Ця течія була особливо поширена в Моравії та Польщі, при чому в останній її послідовники були ще на початку XIX ст. [1, с. 502].

На вказаних територіях вірили в те, що Саббатай повернеться і виконає свою месіанську місію. Про це попереджали у своїх проповідях

Мордехай Мокіах та Йешуа Хемел Цареф. Вони часто порівнювали особу Саббатая Цеві з Ісусом Христом. Саббатіанці часто вступали в диспути з представниками ортодоксального іудаїзму. Вказані диспути справляли враження на присутніх та мали певний вплив на засновника хасидизму Бааль Шем Това [2, с. 215].

Найбільш радикальним послідовником саббатіанства став Яків Франк (Яків Бен Іегуда Лейб). Він проголосив себе реінкарнацією Саббатая Цеві та, відповідно, Месією. Він та його послідовники – франкісти, перебували у постійному конфлікті з єврейськими общинами, що притримувались традиційного іудейства. Сам Франк проповідував на території Туреччини, Польщі, України. А на диспутах, які постійно влаштовувались між ортодоксами та франкістами, перші піддавали критиці практику переходу послідовників Франка до іншої релігії. Так сам Франк спочатку прийняв іслам, а в подальшому і католицизм [1, с. 542].

Справа в тому, що Яків Франк образно пояснив сутність свого вчення: істина являє собою ядро горіха, щоб його зберегти потрібна оболонка, роль якої і виконувала релігія. Тому не було нічого поганого у (навіть неодноразовій) зміні релігії. І це стало одним із приводів проголосити франкістам Херем (відлучення). Херем було проголошено п'ять разів – у Бродах, Львові, Луцьку, Дубні, Старокостянтинові [3, с. 56].

Серед інших приводів для відлучення послідовників Франка було і те, що вони не визнавали Талмуд, а віддали перевагу кабалістичній книзі «Зоар». До речі, цю книгу визнавали і представники католицького духовенства. Сам Месія часто перебував під покровительством католицького духівництва, зокрема Кам'янець-Подільського єпископа Миколи Дембовського. А хрещеним батьком Франка став сам король Август III. До речі, в другій половині XVIII ст. відбулись масові хрещення євреїв – послідовників новоявленого Месії, якого, до того ж, вважали воскреслим Христом.

Охрещені євреї легше асимілювались у польському суспільстві. Певна частина охрещених відступила від ідей Франка, але дехто продовжував підтримувати їх. Серед останніх була і сім'я, в якій народилася і виховувалась мати великого польського поета, одного із засновників польського месіанства – Адама Міцкевича.

Ідея польського месіанства складається в кінці XVIII – в середині XIX ст. Одним із перших її проголосив Юзеф Вронський – польський математик та філософ-містик. В подальшому месіанство розвивається

в середовищі поляків-емігрантів, які мушили покинути батьківщину після поразки повстання 1830–1831 рр. Тож носієм месіанської ідеї було шляхетство. Найбільш відомим провідником ідеї месіанства був Анджей Товяньський (1799–1878 рр.). Він створив у Парижі містичну секту «Коло Справи Божої». Серед його послідовників Адам Міцкевич, Юліуш Словацький, Северин Гоцинський, Кароль Ружицький [4, с. 134].

Основними позиціями «товянізму» були наступні:

Польща – єдина християнська країна, що повинна спокутувати гріхи людства;

Поляки – це вибраний народ Нового Заповіту, розсіяні Богом по всьому світу за те, що не змогли відстояти Польщу, але у певний час вони мають зібратись в ній. Тоді переродиться Польща, а разом з нею і все людство;

Місія відновлення людства буде покладена на три найбільш достойні народи: євреїв, поляків та французів [5, с. 187].

Слід відзначити той факт, що Товяньський серед вибраних народів називає єврейський. Одинодумець Товяньського полковник Кароль Ружицький, який під час повстання 1830–1831 рр. керував військовими діями в Волинській губернії, характеризував євреїв як «древню, страдальческую, покорно несущую свій крест націю» [6, с. 247–248].

Можна знайти спільні риси, що об'єднують польське та єврейське месіанство, а саме:

прагнення повернутися на батьківщину, як відплата за спокуту гріхів власного народу та людства в цілому;

оголошення пришествия Месії (у євреїв), або Божого посланця (у поляків);

релігійно-містичний характер ідеї;

зародження месіанства поза кордонами батьківщини (серед східноєвропейських євреїв чи в середовищі польської політичної еміграції) тощо.

Отже, можна припустити можливість певного впливу єврейського месіанства XVIII ст. на формування ідей польського месіанства, які склалися в 30-х – 40-х роках XIX ст.

Список використаних джерел та літератури

1. Дубнов С.М. Краткая история евреев / С.М. Дубнов. – М.: Фенікс., 2000. – 576 с.
2. Дубнов С.М. Саббатай Цеви и псевдомессионизм в XVIII веке / С.М. Дубнов // Восход. – 1882. – Вып. 7. – С. 189-216.
3. Дубнов С.М. Яков Франк и его секта христианствующих / С.М. Дубнов // Восход. – 1883. – Вып. 10. – С. 38-60.
4. Сабанская С. Товянский и его влияние / С. Сабанская // Научное обозрение. – СПб., 1900.
5. Макушев В. Учение Андрея Товянского преимущественно социальное-политическое / В. Макушев // Славянский ежегодник. – К., 1882. – Кн. V. – С. 168-182.
6. Мстиславская С. Евреи в польском восстании 1831 года / С. Мстиславская // Еврейская старина. – 1910. – Вып. 2. – С. 235-252.